

J. Dybiec, Uniwersytet Jagielloński (1918-1939), Kraków 2000, ss. 759

Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności ukazało się obszerne, liczące 759 stron, dzieło Profesora Juliana Dybca poświęcone dziejom Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1918-1939.

Praca ta pod wieloma względami jest wyjątkowa. Przede wszystkim przynosi ogrom informacji z historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, dotychczas zupełnie nieznanych, lub znanych jedynie fragmentarycznie i znajdujących się w rozproszonych źródłach. Do najważniejszych zalet recenzowanej pracy należy zaliczyć: bogatą podstawę źródłową opracowania, interdyscyplinarne traktowanie przedstawianych zagadnień, niezwykle szeroki zakres podjętych zagadnień, wykorzystanie polskiego dorobku z historiografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale i posługiwanie się obcymi wzorami opracowywania dziejów uczelni wyższych.

Oryginalność dzieła polega także na wiązaniu dziejów UJ z dokonującymi się w tym czasie przemianami społecznymi, politycznymi i kulturalnymi.

Nie bez znaczenia jest także fakt, że jej Autor jest wychowankiem tej uczelni. Oto co napisał o czynnikach warunkujących powstanie pracy:

„Praca powstała pod wielkim tchnieniem tradycji uniwersyteckiej, wielkich nauczycieli i uczonych przeszłości, z którymi z powodów profesjonalnych przez długie lata obcowiałem przez lekturę ich dzieł. Powstała z miłości do uczelni, której jestem wychowankiem i myśli o zbliżającym się jubileuszu 600-lecia odnowienia” (s. 8). Uważny czytelnik tej pracy z łatwością dostrzeże ową miłość Autora do uczelni, która Go ukształtowała.

Materiał zawarty w tej pracy został ujęty w 8 rozdziałach. Przedstawione w nich treści uzupełniają sporządzone wykazy: władz akademickich UJ, uzyskanych w UJ doktoratów i habilitacji. Rozdział I pt. *Podstawy materialne* traktuje o warunkach lokalowych uczelni, środkach naukowych i finansowych. Przedstawiono tu zabiegi władz uczelni o polepszenie warunków

lokalowych i finansowych poszczególnych jednostek organizacyjnych. Przy czym, jak zaznaczono, sytuacja materialna poszczególnych wydziałów była zróżnicowana. Przez cały okres międzywojenny, według ustaleń Autora, UJ borykał się z brakiem środków umożliwiających wypełnianie zadań naukowych i dydaktycznych. Stan finansowy uczelni odzwierciedlał sytuację państwa w tym względzie. Kryzys ekonomiczny państwa wpływał niekorzystnie na sytuację finansową uczelni. Jak podkreśla Autor, władze uczelni czyniły starania o pozyskanie odpowiednich środków dla UJ, nie tylko w przedstawicielstwach ministerialnych, ale zachęcały i inne instytucje do niesienia pomocy najstarszej polskiej uczelni.

Z kolei w rozdziale II pt. *Struktura i funkcjonowanie uczelni* jest mowa o ministerialnych ustawach dotyczących szkół akademickich (z roku 1920 i 1933 oraz ich nowelizacji) regulujących funkcjonowanie uczelni wyższych. Ogólne rozporządzenia ministerialne zostały uszczegółowione w statutach i regulaminach UJ. Ustawy, statuty i regulaminy dawały podstawy prawne i stanowiły o strukturze UJ. W tej części pracy Autor poddał wnikliwej analizie powstawanie uczelnianych regulaminów i statutów oraz strukturę uczelni z jej jednostkami naukowymi i komisjami działającymi na jej terenie.

W rozdziale III zatytułowanym *Zespół nauczający i pracowniczy*, poza charakterystyką pracowników UJ ukazującą liczebność środowiska, wiek, pochodzenie społeczne i geograficzne, warunki materialne i sytuację rodzinną, znajdujemy innego rodzaju informacje. Autor bowiem przedstawia pracowników uczelni nie tylko przez pryzmat ich działalności naukowej i udział w życiu naukowym. Uzupełnia obraz tej grupy o dane dotyczące ich uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i politycznym. Interesującymi zagadnieniami stają się kwestie związane z troską i zabiegami pracowników UJ o prestiż w społeczeństwie. Analiza postaw i poglądów politycznych, dokonana

przez Autora, wykazała, iż nurtem politycznym, który dominował wśród pracowników UJ był konserwatyzm o zabarwieniu liberalnym. Prócz różnorodnych odmian i przejawów konserwatyizmu niewielką grupę stanowili reprezentanci obozu narodowego z czołową postacią, tj. Władysławem Konopczyńskim. Ponadto w środowisku pracowników UJ działała grupa przedstawicieli i sympatyków ruchu ludowego. Tu należeli m.in. tacy uczeni jak S. Kot i S. Pigoń. Poza reprezentacją wymienionych partii politycznych niezbyt liczne grono stanowili sympatycy Chrześcijańskiej Demokracji. Pracownicy UJ swoje sympatie i antypatie polityczne ujawniali i wyrażali m. in. w publikacjach na łamach czasopism i wydawnictw okolicznościowych. Autor w swoich analizach zauważa także związek między postawami, a wykształceniem reprezentantów określonej ideologii politycznej.

Niezwykle interesujące uwagi, które uzupełniają obraz głównie zespołu naukowego dotyczą kwestii pozycji profesorów w życiu kulturalnym i społecznym. Pozycje te, jak należy wnioskować z lektury pracy, wyznaczone były w pierwszym rzędzie przez osiągnięcia naukowe, następnie zaś przez aktywność w życiu społecznym i politycznym. Autor opierając się na różnych materiałach jednoznacznie stwierdza, że profesorowie walczyli o utrzymanie prestiżu stanu profesorskiego, godności i tradycji uniwersyteckiej.

Rozdział IV pt. *Organizacja nauczania* przynosi informacje o bogactwie kierunków studiów prowadzonych przez wydziały uczelni, tj. Wydział Teologiczny, Prawa, Lekarski i Filozoficzny. Kierunki studiów ukazane zostały z perspektywy realizacji programów nauczania i wykładowców poszczególnych przedmiotów. Te wydawałoby się „suche” informacje wynikające z rozporządzeń ministerialnych, programów nauczania, Autor umiejętnie „ubarwił” o elementy wiedzy na ten temat zawarte we wspomnieniach byłych studentów. Dzięki temu stworzony został naukowo-wychowawczo-obyczajowy obraz studiów i studiowania w UJ.

Rozdział V pt. *Młodzież* poświęcony został problematyce młodzieży studiującej w UJ, jako drugiej grupie społecznej warunkującej funkcjonowanie uczelni. Ukazano tu został wizeru-

nek młodzieży w kilku perspektywach. Mianowicie przedstawiono: liczebność, pochodzenie, sytuację materialną, uczestnictwo w organizacjach naukowych, oświatowych oraz wszelkiego rodzaju instytucjach kształtujących ich postawy ideowe i światopogląd.

W rozdziale VI zatytułowanym *Główne kierunki rozwoju badań naukowych* zostały zaprezentowane najważniejsze kierunki poszukiwań naukowych prowadzone przez przedstawicieli różnych dyscyplin. Scharakteryzowane zostały najważniejsze osiągnięcia naukowe i ich autorzy. Przede wszystkim podkreślono wagę sukcesów naukowych o znaczeniu nie tylko polskim, ale i światowym. Wskazano na kontynuację określonych kierunków badań, ale i istotę nowych trendów badawczych, których podstawy tworzono w okresie międzywojennym. Można stwierdzić, iż w rozdziale tym mogą poszukiwać informacji na temat swojej dyscypliny przedstawiciele różnych specjalizacji. O wielorakich sukcesach, zdaniem Autora, zaświadczała wzrastająca, w kolejnych latach, liczba publikacji pracowników uczelni.

Z kolei rozdział VII pt. *Udział w światowym życiu naukowym* jest znakomitym uzupełnieniem informacji o działalności naukowo-badawczej tej uczelni zawartych w poprzednim rozdziale. Dzięki temu powstał całościowy obraz wkładu UJ w rozwój nauki polskiej i światowej. Ten aspekt naukowych dokonań pracowników UJ przedstawiono omawiając zagadnienia: wymiany wydawnictw i informacji naukowej, udziału w międzynarodowych kongresach i zjazdach naukowych, aktywności w instytucjach międzynarodowych, uczestnictwa w zagranicznych pracach badawczych i formach popularyzacji Polski na świecie. Nie pominięto także ważnego elementu życia naukowego uczelni, jakim było i jest nadawanie doktoratów honoris causa. UJ przyznawał w interesującym nas okresie doktoraty tak w dziedzinie naukowej (np. Maria Skłodowska-Curie), jak i politycznej (np. Ferdynand Foch).

W ostatnim VIII rozdziale pt. *Rola w życiu państwowym-narodowym-społecznym* stworzono wizerunek najstarszej polskiej uczelni z perspektywy jej miejsca w życiu państwa i narodu. W tej części dzieła ukazano wielość zadań,

funkcji i ról, które spełniał UJ. Wśród licznych zadań Autor wymienił: udział w tworzeniu nowych szkół wyższych i zasilanie kadry istniejących uczelni, organizowanie kursów naukowych, Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich, odczytów i zjazdów naukowych. Ważną rolę odegrał także Uniwersytet Jagielloński w tworzeniu ustawodawstwa akademickiego i w walce o autonomię szkolnictwa wyższego. Profesorowie uniwersytetu, jak zostało przedstawione w pracy, zaznaczyli swoje miejsce w polskiej dyplomacji, w walce o granice państwa polskiego oraz tworzeniu instytucji prawnych i ustroju państwa.

Zakończenie pracy stanowi swoisty wykład na temat złożoności uwarunkowań funkcjonowania Uniwersytetu Jagiellońskiego w okresie międzywojennym. „Odzyskanie przez Polskę niepodległości, zdaniem Autora, postawiło przed Uniwersytetem Jagiellońskim wielkie wyzwania. Postawiło go także w centrum rozgrywających się wydarzeń i konfliktów politycznych, społecznych i naukowych...” (s. 705). To wszystko miało wpływ na ostateczne wyniki w działalności naukowej i dydaktycznej UJ, na jego sukcesy i porażki. Bowiem pracownicy naukowcy UJ nie byli obojętni na przemiany społeczne i polityczne zachodzące w państwie. Bardzo aktywnie uczestniczyli w kształtowaniu rzeczywistości społeczno-politycznej. Podsumowując rozważania na temat całokształtu działalności UJ w latach międzywojennych J. Dy-

biec napisał: „Wytrwała praca grona nauczającego epoki międzywojennej potrafiła wyrobić jednak Uniwersytetowi Jagiellońskiemu taką pozycję w Polsce i Europie, że w czasie bezlitosnej walki podczas II wojny światowej ze społeczeństwem polskim okupant hitlerowski musiał się ugiąć pod presją światowej opinii i oszczędzić uwięzionych profesorów UJ, czego nie zrobił we Lwowie” (s. 711).

Czytając pracę profesora J. Dybca, ma się wrażenie, że każdy z rozdziałów pracy mógłby stanowić odrębne studium. Decyduje o tym bogactwo przedstawionych zagadnień i ich wszechstronne omówienie. W sumie jest to dzieło ukazujące jak ogromną rolę odegrała najstarsza polska uczelnia w rozwoju kultury polskiej, w kształceniu i wychowaniu Polaków, w życiu państwa i w życiu narodu polskiego. Autor tej pracy wpisał się na listę uczonych, autorów monumentalnych opracowań poświęconych dziejom Uniwersytetu Jagiellońskiego, takich jak: Kazimierz Morawski czy też Henryk Barycz.

I na koniec jeszcze jedna uwaga. Dzieło to, pomimo naukowego charakteru, fragmentami specjalistycznego, można polecić nie tylko ludziom zajmującym się nauką. Wiele cennych myśli znajdują w tej pracy także ci, którzy interesują się życiem społeczno-politycznym i życie takie kreują, zwłaszcza zaś ci, którzy decydują o obliczu polityki naukowej państwa.

Władysława Szulakiewicz

Zbigniew Frasz, Galicja, Wrocław 2000, Wydawnictwo Dolnośląskie, ss. 300

Jedną z najbardziej znanych i zarazem znakomitych pod względem edytorskim serii wydawniczych, obecnych na polskim rynku księgarskim, jest seria: „A to Polska właśnie”. Licząca już kilkadziesiąt pozycji książkowych seria wydawana jest już od kilku lat przez Wydawnictwo Dolnośląskie. Tytuł serii – „A to Polska właśnie” – otwiera szerokie możliwości podejmowania rozmaitych wątków tematycznych przez poszczególnych autorów, które łą-

czy wszakże jedno hasło wywoławcze: Polska i jej kultura.

Do tytułowych bohaterów książek opublikowanych w ramach tej serii wydawniczej należą przede wszystkim ludzie pióra – poeci i pisarze, zarówno klasycy jak Mickiewicz i Sienkiewicz, zmarły niedawno Kisiel, jak również czynni nadal, a zarazem trwale wpisani poprzez swe dzieła w poczet klasyków polskiej literatury: Jerzy Giedroyc i Czesław Miłosz¹.